

Degučių bažnyčios liturginiai rūbai, indai ir kiti reikmenys

Gabija Surdokaitė

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

Lietuvoje nerastume bažnyčios, kurioje nebūtų liturginių reikmenų. Liturginiai reikmenys – tai indai, rūbai, procesijų reikmenys, naudojami religinių apeigų metu. Jie visada bažnyčiose būdavo pirmieji dalykas. Dar ne visiškai įrengus šventovę, jau būdavo pasirūpinama liturginiais reikmenimis. Liturginiai indai ir rūbai, tenkinantys kulto poreikius, kartu buvo ir taikomosios dailės kūriniai. Ir anksčiau, ir dabar jie kuriami pagal Bažnyčios reikalavimus ir kanonus. Menininko ar amatininko kūrybingumas kiek laisviau galėjo pasireikšti atlikimo kokybe ar dekoru (puošybos) formavimu, tačiau ir čia naudojama simbolika turėjo atitikti kanonus.

Kiekviena Lietuvos bažnyčia turi sukaupusi didesnę ar mažesnę liturginių indų ar drabužių kolekciją, kuri atspindi istorinius įvykius, meno, t. y. taikomosios dailės, istorinę raidą, parapijos gyvenimą. Juk liturginius reikmenis religinių apeigų poreikiams parūpindavo ar paaukodavo dvarininkai, bajorai, savo lėšomis igydavo klebonai ar bendromis pastangomis pirkdavo visas kaimas ar net parapija. Liturginių indų kolekcijos plačiau tyrinėtos yra tik kelių bažnyčių: Čekiškės, Griškabūdžio, Kauno šv. apaštalų Petro ir Povilo arkikatedros bazilikos, Raudondvario, Rokiškio, Šiaulėnų, Trakų, Vilkaviškio Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo katedros, Vilniaus šv. apaštalų Petro ir Povilo, Vilniaus šv. Jono Krikštytojo ir šv. Jono apaštalo ir evangelisto, Vilniaus šv. Kotrynos, Vilniaus šv. Pranciškaus Asyžiečio ir Bernardino Seniečio, Žeminių, Žemaičių Kalvarijos¹, Gelgaudiškio, Ilguvos, Kudirkos Naumiesčio, Lekėčių², Plokščių, Sintautų, Sutkų³ ir dar kelių kitų bažnyčių.

Lietuvos menotyros istoriografijoje mažiau tyrinėta liturginė tekstilė. Šiuo metu plačiau aptarta Vilniaus šv. apaštalų Petro ir Povilo, Šv. Mikalojaus, Trakų Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo, Raudondvario, Panevėžio Kristaus Karaliaus⁴, Griškabūdžio, Kaimelio⁵, Tytuvėnų bernardinų⁶ ir keletos kitų bažnyčių liturginių rūbų kolekcijos. Tačiau kol kas negalime teigti, kad turime išsamų Lietuvos bažnytinių rūbų ar auksakalystės paveldo vaizdą – tebėra neištirti daugelio bažnyčių rinkiniai, neištirti šių bažnyčių inventoriniai aprašymai ir vizitacijų aktų duomenys. Tai gi šis straipsnis apie Degučių bažnyčios liturginius rūbus, indus ir kitus reikmenis papildys Lietuvos bažnytinės taikomosios dailės tyrinėjimus ir bent kiek užpildys žiojėjančias spragas.

Šio straipsnio tikslas – remiantis nuosekliai surinktais archyviniais dokumentais ir išlikusių reikmenų natūros tyrimais, apžvelgti ir aptarti iki šiol netyrinėtą Degučių bažnyčios religinės tai-

¹ *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. J. Liškevičienė, Vilnius, 2006, t. 4 (Auksakalystė, kn. I).

² *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. R. Stankevičienė, G. Surdokaitė, Vilnius, 2006, t. 1 (Vilkaviškio vyskupija, kn. VI, Šakių dekanatas, d. 1).

³ *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. R. Stankevičienė, G. Surdokaitė, D. Vasiliūnienė, Vilnius, 2007, t. 1 (Vilkaviškio vyskupija, kn. VI, Šakių dekanatas, d. 2).

⁴ *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė, Vilnius, 2004, t. 3 (Bažnytinė tekstilė).

⁵ *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. R. Stankevičienė, G. Surdokaitė, Vilnius, 2006, t. 1 (Vilkaviškio vyskupija, kn. VI, Šakių dekanatas, d. 1).

⁶ Gričiūtė L. *Taikomoji dailė* (Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas), sud. D. Klajumienė, Vilnius, 2004, p. 277–302.

komosios dailės paveldą. Šiam tikslui įgyvendinti keliami tokie uždaviniai: rekonstruoti buvusią šventovės liturginių rūbų kolekciją, pasiaiškinti išlikusių liturginių indų ir rūbų datavimo klausimus, išanalizuoti išlikusį religinės taikomosios dailės paveldą.

Rašant pastarąjį straipsnį, buvo naudotasi keliais tyrimo metodais. Liturginių rūbų kolekcijos raidą padėjo atskleisti istorinis-rekonstrukcinis metodas. Meno kūrinių plastikos ir datavimo klausimus išsprendė analitinis metodas. Straipsnyje taip pat naudotas aprašomasis metodas.

Apie Degučių bažnyčioje buvusius liturginius reikmenis sužinojome iš XIX a. rašytinių šaltinių (bažnyčios inventorių ir vizitacijų aktu). Kadangi liturginiai indai ir rūbai būdavo labai branginami, tai jie paminėti visuose bažnyčios dokumentuose. Gaila, kad mūsų dienas pasiekė tik XIX a. Degučių bažnyčios vizitacijos aktai ir inventoriai, XVIII a. tokių dokumentų neaptikta. Rašant straipsnį, taip pat naudotasi pagalbine literatūra. Tiriant liturginių rūbų kolekciją daugiausia naudotasi dviem leidiniais – lenkų menotyrininkės Irenos Turnau kostiumo žodynėliu⁷ ir lietuvių menotyrininkės Gražinos Marijos Martinaitienės bei muziejininkės Eglės Pinkutės sudaryta bažnytinės tekstilės knyga⁸. Analizuojant liturginių indų kolekciją taip pat buvo naudotasi dviem leidiniais vienodu pavadinimu „Lietuvos sakralinė dailė“⁹.

Liturginiai rūbai. Liturginiai rūbai – tai rūbai, kuriais dvasininkai vilki per religines apeigas. Katalikų dvasininkų svarbiausi liturginiai rūbai yra alba, arnotas, dalmatika, humerolas, kamža, kapa, manipulas, palijus, stula. Bažnytiniuose inventoriuose ir vizitacijų aktuose dažniausiai išvardijami arnotai, albos, kamžos, humerolai, korporalai, o stulos, bursos, veliumai dažniausiai atskirai neminimi. Jie bendrai apibūdinami žodžiu „rekvizitai“. Pavyzdžiui, archyvine šaltinyje pasakymas „arnotas su rekvizitais“ reiškia, kad prie arnoto yra bursa, veliumas ir stula, kurie pasiūti iš tokio pat audinio. G. M. Martinaitienė teigia, kad liturginiams rūbams netinka žodis „drabužiai“, kuris labiau tinka utilitarinės ir puošybinės paskirties pasaulietiniams apdarams. Liturginiams apdarams pavadinti kur kas labiau tinka poetinis, tarsi virš kasdienybės buities pakylėtas žodis „rūbas“ ar „rūbai“¹⁰. Menotyrininkė teigia, kad

„būtų geriau sakyti, jog liturginiai rūbai dėl viso jų funkcinio bei prasminio išskirtinumo yra vilkimi, bet ne dėvimi, juo labiau – ne nešiojami“¹¹.

Daugumos liturginių rūbų pavidalai klostėsi IV–IX a. antikinių drabužių pavyzdžiu. Antikos laikais nešiota tunika buvo albos, o prastuomenės pelerina – arnoto prototipas. IV–IX a. buvo pripažinta dvasininkų specialiujų rūbų būtinybė, apibrėžtos kai kurios jų modeliavimo, puošybos, vilkėsimo ir simbolizmo taisyklės, kurių dalis galioja ir šandien¹². Apie IX a. liturginių rūbų buvo devyni, o XII–XIII a. sandūroje jų jau sep-

⁷ Turnau I. *Słownik ubiorów*, Warszawa, 1999.

⁸ *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė, Vilnius, 2004, t. 3 (Bažnytinė tekstilė).

⁹ *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. J. Liškevičienė, Vilnius, 2006–2007 (Auksakalystė, kn. I: kolekcijos, kn. II: Pavieniai metalo dirbiniai); *Lietuvos sakralinė dailė*, kn. I–VI, Vilnius, 1996–2007, t. 1 (Vilkaviškio vyskupija).

¹⁰ Martinaitienė G. M. Liturginių rūbų istorijos metmenys, *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė, Vilnius, 2004, t. 3 (Bažnytinė tekstilė), p. 12–13.

¹¹ Martinaitienė G. M. *Ten pat*, p. 13.

¹² *Ten pat*, p. 14.

tyniolika. Tarp jų svarbiausi buvo – alba, arnotas, dalmatika, kapa, manipulas, palė, stula, sutana¹³.

Popiežius Inocentas III (1198–1216) nustatė arnoto, manipulo, stulos, kapos liturgines spalvas, kurios derinamos prie religinių apeigų. Šios liturginės spalvos galioja iki šių dienų. Balta spalva simbolizuoja šviesą, nekaltumą ir džiaugsmą. Ji vartojama per visas Kristaus, Švč. Mergelės Marijos, šventųjų išpažinėjų šventes (išskyrus Kristaus kančią). Raudona – simbolizuoja kraują ir ugnį. Ji vartojama per Šventosios Dvasios ir kankinių šventes. Žalia spalva simbolizuoja išganyto viltį. Tokios spalvos liturginiai rūbai vilkimi nuo Trijų karalių šventės iki Užgavėnių ir nuo Sekminių iki advento. Violetinė spalva simbolizuoja atgailą, todėl ji vartojama per gavėnią, adventą ir pasninkus, išskyrus trečią advento ir ketvirtą pasninko savaitę Kalėdų ir Velykų išvakarėse, kai vartojama rožinė spalva. Juoda – simbolizuoja gedulą, todėl ji vartojama Didįjį penktadienį ir per gedulo pamaldas¹⁴. Rožinė – tai sušvelninta violetinė spalva. Šios spalvos liturginiais rūbais vilkima trečiajame advento ir ketvirtajame gavėnios sekmadieniais. Tai priminimas, kad atgailos laikas yra pasiruošimas artėjančioms pagrindinėms Viešpaties šventėms. Neturint rožinės spalvos liturginių rūbų, vilkima violetiniais¹⁵.

Prieš pradėdami kalbėti apie Degučių bažnyčios liturginius rūbus, trumpai aptarkime svarbesniųjų simboliką.

Humerolas – stačiakampė pailga lininė skarelė su raišteliais kampuose, simbolizuojanti Kristaus nuolankumą ir kantrybę bei audinį, kuriuo dangstė Išganytojo veidą jį plakdami kareiviai¹⁶.

Alba – baltas, per liemenį sujuosiamas lininis rūbas, panašus į ilgus marškinius. Ji apeiginiu rūbu skelbiama nuo 589 m. Albos nuo pat pradžių buvo siuvas iš vienspalvio, daugiausia balto lininio, vilnonio arba ypatingais atvejais – šilkinio audinio. Puošiamos būdavo nėriniais arba siuvinėjimu. Alba sujuosiamą siaura virvele, kuria juosdamasis dvasininkas kalba atitinkamą malda, kurioje pabrėžiamos jo priedermės: ištikimybė, proto ir širdies tyrumas, skaistybė ir susitvardymas. Juosta yra simbolis virvių, kuriomis buvo rišamas Kristus. Pati alba simbolizuoja tyrumą ir skaistybę¹⁷. Savo ilgumu ji simbolizuoja ištvermę¹⁸. Daugelio autorių nuomone, ji yra apdaro, kuriuo buvo apvilktas Kristus ir išsiųstas atgal pas Pilotą. „Tada Erodas su savo palyda Jėzų paniekino ir išjuokė. Paskui, aprenkęs jį baltu drabužiu, pasiuntė atgal Pilotui“ (Lk 23, 11)¹⁹.

Kamža – baltas rūbas, panašus į marškinius, siekiančius iki kelių. Jis siuvas iš lininio arba medvilninio audinio. Nuo albos skiriasi daug platesnėmis ir ilgesnėmis rankovėmis. Kamžas dėvi ne tik kunigai, bet ir kiti bažnyčios patarnautojai. Kamžos dėvimos nuo XIII a., nors dabartinė jos forma susiklostė XVI a.²⁰ Kamža reiškia nekaltumą, tyrumą ir šventumą, laisvas rankas geriems darbams²¹.

Stula – „Suteik man, Viešpatie, nemirtingumo rūbą“, – meldžia katalikų vyskupas, kunigas bei diakonas, prieš kai kurias liturgines apeigas užsidėdamas aplink kaklą ilgą praplatintais galais juos-

¹³ Ten pat.

¹⁴ Petraitis R. Liturginės spalvos, *Religijotyros žodynas*, sud. R. Petraitis, Vilnius, 1991, p. 226–227; Kajackas A. *Bažnyčia liturgijoje*, Kaunas, 1997, p. 51.

¹⁵ Kajackas A. *Ten pat*, p. 51.

¹⁶ Martinaitienė G. M. *Ten pat*, p. 18.

¹⁷ Martinaitienė G. M. *Ten pat*, p. 19.

¹⁸ *Liturgikos apžvalga*, Kaunas, 1996, p. 120.

¹⁹ Ten pat.

²⁰ *Dailės terminų žodynas*, ats. red. J. Mulevičiūtė, Vilnius, 1999, p. 182.

²¹ *Liturgikos apžvalga*, Kaunas, 1996, p. 123.

tą – stulą ir pabučiavęs mažo kryželio, užsiūto ant jos, viduriuką. Stulai suteikta daugialypė prasmė ir reikšmė. Tai nemirtingumo alegorija, bet kartu ir kunigo tarnybos jungo, jo ganytojiškų pareigų bei teisės ženklas, kai kurių autorių nuomone, Kristų pančiojusių virvių ir netgi paties kryžiaus medžio priminimas²².

Arnotas – pats puošniausias, reikšmingiausias, ypač sudėtingos simbolikos ir gilią prasmę turintis liturginis, išimtinai mišių, rūbas²³. Simbolinę prasmę, patvirtintą XIII a., jam suteikė Rabanas Mauras IX šimtmetyje.

Arnotas „*traktuotas kaip visa gobianti antgamtinė (Dievo) meilė, šarvas, kuri tikėjimas suteikia žmonijai, kad ją apsaugotų. Nuo pat viduramžių arnotas buvo suvokiamas kaip dvasininko tyrumo, teisumo ir gautų iš Šv. Dvasios malonių <...> simbolis*“²⁴.

XIII a. buvo tikima, jog arnotas primena raudoną apsiaustą, kuris pasityčiojimui buvo užvilktas Jėzui Kristui. Dar buvo aiškinama, kad arnotas simbolizuoja Viešpaties Bažnyčia, jo priekis – Senąjį Testamentą, nugara – Naująjį Testamentą. Dabartiniais laikais akcentuojamas pirmąsias arnoto simbolizmas – Jėzaus Kristaus meilė, persverianti visas kitas dorybes²⁵.

Kapa – ilgas, pusapskričio kirpimo apsiaustas, susegamas ant krūtinės metalinėmis sąsagomis. Ji siuvama iš liturginių spalvų brangių audinių, puošiama aplikacija, siuvinėjama. Šiuo rūbu vilkima per procesijas, laidotuves, teikiant sakramentus ne šv. Mišių metu.

Liturginis kapos panaudojimas reglamentuotas tik XIII a. Šis dekoratyvus gobtuvas iš pradžių buvo stačiakampis, bet apie XVI a. išvirtino pusiau ovali arba stačiakampė nusklembtais apatiniais kampais jo forma²⁶. Kapos simbolinė prasmė panaši į arnoto²⁷.

Dalmatika – liturginis rūbas, kurį per pamaldas po arnotu vilki celebrantui asistuojantys diakonas ir subdiakonai bei vyskupas. Dalmatika užsivelkama per galvą, turi atviras, nesusiūtas rankovėles ir šonus. Jos nugarą ir priekį puošia juostelės, lotyniškai vadinamos *clavi*, arba kolonos pavidalo preteksta²⁸.

Dalmatiką, kaip viršutinį diakono rūbą, įteisino popiežius Silvestras I (314–335). Iš pradžių ją po arnotu pasivilkdavo tiktai popiežius, tačiau ilgainiui tokia teisė ir privilegija įgavo ir vyskupai, abatai bei kardinolai. Dalmatikos vilkėjimo taisyklės galutinai susiformavo tik VIII–IX a., bet į maldos namus šis liturginis rūbas žengė palyginti lėtai ir tiktai viduramžių pabaigoje tapo visuotinai vilkimu²⁹.

Pačios ankstyviausios šio liturginio rūbo simbolinės prasmės interpretacijos aptinkamos IX a. pradžios autorių Rabano Mauro ir Amalarijaus Meciečio raštuose. Kadangi išskleistos dalmatikos siluetas primena kryžių, o *clavi* juostelės tuo metu tebebuvo raudonos arba purpurinės spalvos, Mauras visa tai laikė Kristaus kentėjimų ant kryžiaus alegorija ir teigė, jog rūbas ragina dvasininką pasi-

²²Martinaitienė G. M. *Ten pat*, p. 19.

²³*Ten pat*, p. 21.

²⁴*Ten pat*.

²⁵*Ten pat*.

²⁶*Ten pat*, p. 24.

²⁷Kajackas A. *Bažnyčia liturgijoje: liturgijos raida istorijoje*, Kaunas, 1997, p. 48.

²⁸*Lietuvos sakralinė dailė*, sud. S. Smilingytė-Žeimiūnienė, D. Vasiliūnienė, Vilnius, 2003, t. 1 (Vilkaviškio vyskupija, kn. 5: Alytaus dekanatas), p. 519.

²⁹Martinaitienė G. M. *Ten pat*, p. 25.

aukoti Dievui. Amalarijus tuomet buvusias baltą dalmatikos ir raudoną juostelių spalvas laikė tyrumo ir meilės artimui emblemomis. Pastaraisiais metais dalmatiką apsi-vilkdamas dvasininkas kalba džiaugsmą ir šventiškus jausmus akcentuojančias mal-das, taigi rūbas laikomas labiau šventės, džiugaus iškilmingumo nei kentėjimo išraiška³⁰.

Dabar, kai išsiaiškinome liturginių rūbų simbolinę prasmę, metas aptarti Degučių bažnyčios liturginius rūbus. Apie XVIII–XIX a. šioje šventovėje buvusius liturginius rūbus žinome tik iš bažnyčios vizitacijų aktų ir inventorių. 1814 m. bažnyčioje buvo šeši arnotai, trys kapos, trys kamžos³¹. Du arnotai – žalias ir gedulinis – buvo pasiūti iš aksomo (lenk. – *aksamit*, *examit*³²), brangaus audinio, trečiasis – iš kiek pigesnio aukštos kokybės šilkinio plono tankaus blizgančio audinio – kitaikos (lenk. – *kitajka*), ketvirtasis – gėlėtas baltas arnotas – iš štofo (lenk. – *sztof*), pigesnės nei kitaika ar aksomas medžiagos, austos XVIII a. ir naudotos daugiausia drabužiams siūti³³. Dar du arnotai – raudonas ir gedulinis – buvo siūti iš kamloto (lenk. – *kamlot*), pigios, plonos, prastos vilnos audinio, populiaraus XVI–XVIII a. Ji buvo naudojama kaip suknelių, žiponų, kailių ir juostų pamušalas³⁴. Kitų liturginių drabužių – kapų, kamžų ir albų – medžiagos 1814 m. bažnyčios inventoriaus dokumente neminimos. Tačiau kamžos ir albos greičiausiai buvo pasiūti iš lininių audinių, kaip tuo metu buvo įprasta.

1821 m. bažnyčios inventoriaus dokumente, be senojo, minimas dar vienas baltas štofo arnotas su žydra kolona. Jis neturėjo stulos, tačiau visi kiti reikalingi rekvizitai buvo³⁵. Taip pat minimi raudonas arnotas su balta kolona, violetinis – pasiūtas iš kamloto, žalias ir juodas – iš aksomo ir juodas barakano arnotas (lenk. – *barakan*). Barakano medžiaga buvo importuojama iš Olandijos ar Vokietijos žemių, o XVIII a. audžiama ir Lenkijoje. Tai vilnonis ar pusvilnonis audinys, austas ant šilkinio ar medvilninio pagrindo. Šis audinys daugiausia naudotas vasariniams vyriškiems drabužiams, kelnėms arba suknelėms siūti³⁶.

Tarp kitų bažnytinių drabužių minimos trys senosios kapos. Šį kartą nurodoma ir dviejų kapų medžiaga – balta gėlėta damasto su auksiniais galionais, juoda suplyšusi ir gėlėta štofo. Damastas (lenk. – *adamaszek*) – šilkinis vienspalvis ar dvi-spalvis audinys, kurio raštą sukuria skirtingi fono ir rašto pynimai³⁷. Albos ir kamžos buvo iš olandiškos, vokiškos ar nami-nės drobės.

1827 ir 1831 m. bažnyčios doku-mentai rodo nepakitusią situaciją: De-gučių filijoje buvo saugomi tie patys sep-tyni arnotai, trys kapos, penkios albos, trylika kamžų³⁸. 1839 m. bažnyčioje li-turginių drabužių jau yra mažiau. Nebe-liko senojo gedulinio barakano medžia-gos arnoto, juodos dar 1821 m. minimos suplyšusios kapos. Visas kitas invento-rius liko toks pat: šeši arnotai, dvi ka-pos, penkios albos ir trylika kamžų³⁹.

1839–1842 m. Degučiuose buvo įgyta naujų liturginių rūbų. 1842 m. mi-nimas naujas gėlėtas štofo arnotas su

³⁰ Martinaitienė G. M. *Ten pat*, p. 25.

³¹ 1814 m. Degučių filijos inventorių, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 329, l. 125v–126.

³² Čia ir toliau skliausteliuose bus nurodomi lenkiš-ki archyvinuose šaltiniuose sutinkami audinių pa-vadinimai.

³³ Turnau I. *Słownik ubiorów*, Warszawa, 1999, p. 180.

³⁴ Turnau I. *Ten pat*, p. 79.

³⁵ 1821 m. Degučių filijos vizitacija, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 226, l. 605.

³⁶ Turnau I. *Ten pat*, p. 19.

³⁷ *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. G. M. Martinaitie-nė, E. Pinkutė, Vilnius, 2004, t. 3 (Bažnytinė tekstilė), p. 286.

³⁸ 1827 m. Degučių filijos inventorių, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 233, l. 531v–532; 1831 m. Degučių filijos inventorių, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 247, l. 312–313.

³⁹ 1839 m. Degučių filijos vizitacija, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 249, l. 223v.

šviesia kolona ir šycho galionais⁴⁰, dar vienas raudonas, siūtas iš dryžuoto audinio. Trečiojo, žaliojo, arnoto šonai, kaip rašoma, buvo pasiūti iš aksomo, kolona – iš balto damasto. Tuo metu buvo įgyta nauja ornamentuoto šilko gedulinė kapa su baltais lamos (lenk. – *lama*) galionais. Neaišku, ką vizitatorius turėjo omeny rašydamas, kad ši kapa „*pasiūta iš ornamentuoto šilko*“. Tai galėjo būti dažais margintas šilko audinys arba damastas. Iš lamos audinio gana dažnai buvo siuvami liturginių drabužių galionai, arnotų šonai bei kolonos, juo buvo dekoruojami kapų skydai. Lama – dažniausiai lygus audinys, kurio paviršių dengia papildomi metalo siūlų ataudai⁴¹. Be minėtų drabužių, 1839–1842 m. bažnyčioje buvo įgyta nauja perkelinė alba. Buvo likę vienuolika senųjų kamžų, dar naujos penkios buvo pasiūtos iš namuose austos drobės⁴². Kiti minimi šeši arnotai ir dvi kapos – likę senieji. Iki 1850 m. Degučių bažnyčios liturginių drabužių nedaug tesikeitė. 1845 ir 1850 m. minimi tie patys aštuoni arnotai, trys kapos, tik sumažėjo albu⁴³. 1850 m. vizitatorius taip apibūdina albas: „*Viena perkelio, dvi senos namų audinio, dvi mažai tinkamos naudoti*“⁴⁴. Kamžos likusios tos pačios.

Kaip keitėsi Degučių bažnyčios liturginių rūbų rinkinys nuo 1850 iki 1927 m., nėra žinoma. 1870 m. bažnyčios inventoriaus dokumente liturginių rūbų audiniai neminimi, todėl sunku pasakyti, kas buvo įgyta naujo, kas liko sena⁴⁵. 1927 m. Degučių bažnyčios inventoriuje minima aštuoni balti arnotai, iš jų keturi seni, du violetiniai, vienas jų senas, vienas geras žalias, du seni juodi arnotai, dvi baltos kapos, viena sena, viena nauja raudona ir viena sena violetinė kapa⁴⁶. Tik dalelė iš 1927 m. inventoriuje minimų liturginių rūbų saugoma bažnyčioje iki šiol. Tai trys kapos – žalia, balta ir raudona.

Pagal liturginių rūbų skaičių Degučių bažnyčia priklauso neturtingoms provincijos bažnyčioms. Joje XIX a. pradžioje ir viduryje būdavo 6–7 arnotai, 3 kapos, kelios albos. Tik XIX a. pab.–XX a. pr. čia liturginių rūbų skaičius išaugo iki 16 arnotų. XVIII a. antroje pusėje–XIX a. tokiose neturtingose Lietuvos bažnyčiose dažniausiai būdavo apie 10 arnotų, kelios kapos. Kopylių inventoriuose paprastai minimi 1–3 arnotai. Vidutinio turtingumo bažnyčia turėdavo apie 20–30 arnotų. Pavyzdžiui, Sedos bažnyčia, esanti Mažeikių rajone, 1765 m. maldos namų vizitacijos duomenimis, turėjo 19 arnotų, 6 kapos. 1791 m. šaltinyje minimi 25 arnotai, 6 kapos, 1827 m. vizitacijos akte paminėti jau 35 arnotai ir 7 kapos⁴⁷.

Turtingesnės bažnyčios turėdavo daugiau kaip penkiasdešimt arnotų. Antai Vilniaus šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčia 1804 m. turėjo 52 arnotus, 10 kapų, 6 poras dalmatikų ir 34 altoriaus kielikų rūbelius – veliumus⁴⁸. Labai turtingoje Tytuvėnų bernardinų bažnyčioje vien nuo 1794 iki 1801 m. į bažnyčios zakristiją pateko 21 naujas arnotas, 22

⁴⁰ Šycho galionai – prasto metalo lydinio galionai.

⁴¹ Lietuvos sakralinė dailė, sud. G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė, Vilnius, 2004, t. 3 (Bažnytinė tekstilė), p. 287.

⁴² 1842 m. Degučių bažnyčios vizitacija, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 255, l. 507v–508.

⁴³ 1845 m. Degučių bažnyčios vizitacija, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 255, l. 315–508.

⁴⁴ 1850 m. Degučių bažnyčios vizitacija, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 297, l. 25v–508.

⁴⁵ 1870 m. Degučių bažnyčios inventorius, LVIA, f. 669, ap. 2, b. 876, l. 1v–2.

⁴⁶ 1927 m. Degučių bažnyčios inventorius, LVIA, f. 669, ap. 48, b. 215, l. 6.

⁴⁷ Gradinskaitė V. Sedos parapijos bažnyčios arnotų kolekcija, *Žemaičių praeitis*, sud. A. Butrimas, P. Šverebas, Vilnius, 1997, t. 15, p. 108.

⁴⁸ Martinaitienė G. M. Vilniaus šv. apaštalo Petro ir Povilo bažnyčios liturginiai rūbai, *Lietuvos sakralinė dailė*, sud. G. M. Martinaitienė, E. Pinkutė, Vilnius, 2004, t. 3 (Bažnytinė tekstilė), p. 188.

olandiškos drobės albos ir aštuonios tokios pat drobės kamžos⁴⁹. Na, o 1821 m. vykusios Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno vizitacijos akte nurodoma čia buvus 60 arnotų, 8 dalmatikas, 9 kapas ir 81 stulą. Vėliau liturginių rūbų skaičius išaugo. 1851 m. surašytame Tytuvėnų bažnyčios ir vienuolyno turto inventoriuje yra minimas net 81 arnotas, 10 dalmatikų, 9 kapos ir 72 stulos⁵⁰.

Palaipsnis liturginių rūbų gausėjimas bažnyčiose susijęs su tuo, kad dalis senųjų vis dar buvo vilkimi, o fundatorių, kunigų ar paprastų parapijiečių pastangomis būdavo įgyjami ir nauji paramentai. Be to, ši procesą paskatino ir XIX a. suvešėjusi masinė liturginių reikmenų gamyba. Tokios masinės produkcijos atsiradimas lėmė kainų sumažėjimą. Bažnytinį rūbą savo bažnyčioms tada įstengė nupirkti ir mažesnes pajamas ir galimybes turintys tikintieji.

Kad Degučių bažnyčia neturėjo turtingų fundatorių, rodo ir audiniai, iš kurių buvo siuvami liturginiai rūbai. XIX a. bažnyčios dokumentuose minimi štofo, kamloto, barakano, ypač naminės drobės audiniai buvo pigūs. Kiek brangesnė buvo kitaika, aksomas, atvežtinė vokiška ar olandiška drobė. Brangiausiai kainuodavo brokatas, damastas, lama. Tačiau tokių audinių Degučių bažnyčioje nebuvo.

Žalia kapa (I) (138,5 × 297 cm) datuojama XIX a. pab.–XX a. pradžia. Ji pasiūta iš dviejų rūšių žakardinio damasto. Tradicinio pusapskričio silueto kapos skraistės audinys – tamsiai žalios spalvos damastas. Jo pagrindas blizgus, atlasinio pynimo, ornamentas matinis. Ornamentą sudaro šachmatų tvarka išdėstytos stambios gėlių puokštės. Skydo ir pretekstos audinys – rečiau pasitaikantis trispalvis damastas. Jo pagrindas baltas, ornamentas išaustas iš dviejų – šviesiai žalios ir pilkšvos – spalvų šilkinų siūlų. Medžiaga dekoruota augaliniu secesinio neobaroko stiliumi išaustu ornamentu. Prie kapos audinių priderintos ir metalinės sąsagos, kurių piešinys taip pat paveiktas secesijos. Kapos skydo centre išsiuvinėta Jėzaus vardo monograma. Tokios Kristaus ar Marijos vardo monogramos arba kryželis nuo XIX a. pradžios dažnai buvo siuvinėjamos kapų skyduose.

Balta kapa (II) (193,5 × 293 cm) datuojama XX a. pirmuoju–antruoju dešimtmečiais (iki 1914 m.). Ji pasiūta iš balto šilkinio damasto. Audinio raštas secesinis, augalinis. Ornamentą sudaro besivejantys liauni augalų koteliai su stambiais žiedais. Kapos skydas ir preteksta siuvinėti kilpeliniu mašininu siuvinėjimu. Siuvinėta ant balto atlaso. Augalinis ornamentas išsiuvinėtas įvairiaspalviais šilkiniais siūlais. Kapos skydo centre išsiuvinėta Švč. Mergelė Marija Maloningoji. Panašūs Jėzaus ar Marijos atvaizdai kapų skyduose siuvinėjami ar aplikuojami nuo XIX a. pabaigos.

Trečioji kapa Degučių bažnyčios 1927 m. inventoriaus dokumente vadinama naująja raudona kapa. Tačiau kada tiksliai ji įgyta, nėra žinoma. Jos audinys ir siuvinėjimas datuojami XX a. pirmuoju–antruoju dešimtmečiais, tačiau įsigyta ji galėjo būti ir vėliau, iki 1927-ųjų metų. Kapa (III) pasiūta iš raudono secesinio damasto. Audinio raštas augalinis. Kapos skydas ir preteksta siuvinėti metalo siūlais. Siuvinėto ornamentą sudaro simetriškai besisukančios medžio šakos ir stilizuotų gėlių žiedai. Kapos emalio sąsagos tos pačios secesinės stiliškos, priderintos prie audinio.

Liturginiai indai. Liturginiai indai – tai altoriaus reikmenys (krucifiksas, monstrancija, relikvijorius) ir indai

⁴⁹Griciūtė L. Tytuvėnų bernardinų bažnyčia ir vienuolynas, *Taikomoji dailė*, sud. D. Klajumienė, Vilnius, 2004, p. 278.

⁵⁰Griciūtė L. *Ten pat*, p. 278–279.

(aliejinė, ampulės, komuninė, patena, smilkytuvas, šlakstytuvas, kielikas, viatikinė). Jie turi griežtai apibrėžtas funkcijas ir gali būti naudojami tik pagal paskirtį. Liturginiai indai atsirado kartu su besiformuojančia liturgija.

„Iš pradžių tam buvo naudojami paprasti indai, savo forma nesiskiriantys nuo kasdienių buities reikmenų. Tokie indai buvo gaminami iš sidabro, aukso, stiklo, rago, kaulo, medžio, vario ir bronzos. IX a. pradžioje vyskupų sinodai uždraudė naudoti ragą, medį ir stiklą ir rekomendavo rinktis sidabrą ir auksą. Popiežiaus Leono IV liepimu tai turėjo būti daroma visose bažnyčiose“⁵¹.

Auksas ir sidabras nebuvo pasirinkti atsitiktinai. Šie metalai minimi Senajame ir Naujajame Testamente. Jiems „suteikiama simbolinė reikšmė: sidabras simbolizuoja skaistumą, auksas – karališkumą, išmintį, dieviškumą ir dangų“⁵². Be to, liturginių indų auksavimas turėjo ir praktinę reikšmę, nes šis metalas nepasiduoda korozijai, tokius indus lengva valyti.

Prieš pradėdami kalbėti apie Degučių bažnyčios liturginius indus, trumpai apžvelkime indų istoriją.

Svarbiausias liturginis indas yra **kielikas** (lot. – *calix*). Jame laikomas eucharistinis vynas. Pirmosios taurės savo forma panašios į buityje naudojamus indus⁵³. Ankstyvųjų viduramžių pabaigoje buvo sukurtas naujas kieliko kanonas. Nuo tada jį sudaro taurelė (lot. – *cuppa*), pėda (lot. – *pes*) ir pastorinta kojėlė su nodusu. Laikui bėgant, keitėsi atskirų kieliko dalių proporcijos, noduso ir pėdos forma, tačiau principas išliko tas pats.

Komuninės – skirtos komunikatams laikyti. Anksčiau jos būdavo įvairių formų, tačiau ilgainiui susiformavo taurės formos indai su dangteliu, kurį vainikuoja kryželis. Komuninės buvo gaminamos iš įvairių metalų, jų vidus auksuojamas. 1588 m. Vyskupų konferencija nurodė komunines gaminti iš sidabro⁵⁴.

Viatikinėse nešama ostija ligoniams. Jų forma nėra apibūdinama jokiose instrukcijose. Dažniausiai viatikinės būna plokščios arba mažos patenos formos su dangteliu įdubimo vietoje, su vyriais ir spynele⁵⁵.

Relikvijos ankstyvaisiais viduramžiais būdavo įmūrijamos altoriaus nišose, saugomos kriptose. IV a. relikvijas imta dėti į relikvijorius, nors dažniausiai jos vis dar buvo laikomos altoriaus nišose, kriptose. XII–XIII a. sandūroje relikvijas imama perkelti iš kriptų ir rodyti relikvijoriuose ant altoriaus mensos arba aplink ją. Taigi **relikvijorius** – puošni dėtuvė šventojo relikvijoms laikyti ir išstatyti.

„Relikvijoriai buvo gaminami iš įvairių medžiagų – paauksuotos ir polichrominės medienos, akmens, bronzos, paauksuoto vario, sidabro ir aukso, dekoruoti įvairia auksakalystės technika ir brangakmeniais“⁵⁶.

Monstrancija (lot. – *monstrantia*) skirta ostijai saugoti ir išstatyti.

⁵¹ Babrow R. Katalikų bažnyčios liturginiai auksakalystės kūriniai, *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia, Auksakalystė XIII–XX a.*, Vilnius, 2006, t. 4, kn. 1 (Kolekcijos), p. 18.

⁵² *Ten pat.*

⁵³ *Ten pat.*

⁵⁴ *Ten pat.*, p. 21.

⁵⁵ *Ten pat.*

⁵⁶ *Ten pat.*, p. 20.

„Jų atsiradimas susijęs su Dievo Kūno kulto skleidimu. 1624 m. Urbonas VIII išplatino Dievo Kūno šventę visame krikščionių pasaulyje, o 1316 m. Klemensas VIII įvedė kasmetį nuolatinį ostijos išstatymą“⁵⁷.

Monstrancijos buvo gaminamos iš aukso, sidabro, auksuoto vario ir bronzos, joms dekoruoti buvo naudojama įvairi auksakalystės ir juvelyrikos technika, emalis, brangakmeniai arba jų imitacija⁵⁸.

Degučių bažnyčios liturginių indų rinkinio istorija kiek kitokia nei rūbų. Bažnyčioje išliko net keli XVIII a. datuojami dirbiniai, jie to paties laikotarpio kaip ir bažnyčia, todėl sietini su fundatoriais. Iš tauriųjų metalų pagaminti liturginiai indai buvo itin saugomi. Be to, jų medžiagos daug patvaresnės nei liturginių rūbų audiniai, todėl ne taip greit sunykdamo. Liturginius indus tik retkarčiais reikėdavo pataisyti, naujai auksuoti. Degučių bažnyčioje nuo pat jos įkūrimo iki šiol saugomi trys kielikai, komuninė ir relikvijorius. Ilgainiui buvo įgytos dar dvi taurės, du relikvijoriai, ampulijų. Retai Lietuvos bažnyčiai pavyko išsaugoti visus maldos namų įkūrimą menančius indus. Dauguma bažnyčių rašytiniuose šaltiniuose minimų senųjų liturginių indų reikmenų mūsų dienų nepasiekė. Nors jie gaminti iš patvaresnės medžiagos, tačiau ir juos neišvengiamai palengva naikino laikas ir dažnas naudojimas. Ilgainiui susidėvėję ar sulūžę indai būdavo perlydomi į naujus liturginius reikmenis arba būdavo panaudojami kitiems indams taisyti. Ypač daug bažnyčios turto nukentėjo karo ir sukilimų metu. Pavyzdžiui, daug indų buvo paaukota 1794 m. karui su Maskva ir Prūsija paremti. 1794 m. per Tado Kosciuškos sukilimą paskelbtas sidabro dirbinių Lietuvos bažnyčiose konfiskavimas. Daug indų buvo išgrobstyta 1812 m. prancūzų armijos. Liturginiais indais taip pat buvo remiami ir 1831 ir 1863 m. sukilimai.

Degučių bažnyčioje saugomi trys senieji XIX a. inventoriuose minimi kielikai. Jie pagaminti iš sidabro, auksuoti. Visi tradicinės struktūros, XVIII a. trečiajam ketvirčiui būdingų barokinių formų, be dekoro. Tokie nedekoruoti (be puošybos) kielikai būdingi neturtingoms Lietuvos provincijos bažnyčioms. Kielikų pėdos apskrito plano, palyginti didelės. Jų pakraščiai platūs, pėdos profiliuotos, paapvalintomis pakopomis, viršuje pereinančios į aukštą kūgį. Kojelės trumpos, su profiliuotais žiedais, jų centre įkomponuoti kriaušės pavidalo nodusai. Visi kielikai varpo formos. Indai auksuoti keletą kartų XIX ir XX a.

Kieliko (I) (aukštis – 18,5, pėdos – 11,9, taurelės – 7,1 cm) taurelė yra storusienė, lanksčios varpelio formos. Taurelės kraštas gana stipriai atlenktas. Kielikas sudaro komplektą su patena, kurioje graviruotas *signaculum*: artima kvadratum paapvalintais kampais forma, kurioje įkomponuotas iš trikampių šakų sudarytas kryželis. Patenos įduba gana gili, stačiu krašteliu.

Kieliko (II) (aukštis – 19,3, pėdos – 11,4, taurelės – 6,8 cm) taurelė yra plonasiene, grakštaus varpelio formos. Kielikas sudaro komplektą su patena, kurioje graviruotas Maltos kryžiaus formos *signaculum*. Patenos įduba negili.

Kieliko (III) (aukštis – 18,3, pėdos – 11,7, taurelės – 7,4 cm) taurelė storusienė, plataus varpelio formos, švelniai atlenktu krašteliu. Prie kieliko nėra patenos.

⁵⁷Ten pat.

⁵⁸Ten pat.

Jokių gamintojo spaudų arba prabos ženklų ant kielikų nėra. Šie grakštūs, darnių proporcijų, besiskiriantys tik keliomis detalėmis ir matmenimis kielikai yra kuklūs barokinės auksakalystės pavyzdžiai.

Meniniu požiūriu išsiskiria Degučių bažnyčioje saugoma **komuninė** (aukštis – 30,8, pėdos – 14,5, taurelė – 10,2 cm). Tai XVIII a. trečiuoju ketvirčiu datuotinas Lietuvos auksakalystės pavyzdys. Komuninė XVIII a. būdingų barokinių formų, neornamentuota. Ji pagaminta iš sidabro ir keletą kartų auksuota. Komuninės pėda apskrito plano, palyginti nedidelė. Apačioje ji profiliuota paapvalintomis pakopomis, viršuje pereinanti į aukštą siaurą kūgį. Pėdos pakraštyje iškalta nenustatyto meistro signatūra – susipynusios dvi didžiosios raidės L ir C. Komuninės kojelė trumpa, su profiliuotais žiedais, jos centre įkomponuotas kriaušės pavidalo nodusas. Indo įvorę dengia užlaidos, sudarytos iš karpyto lapų ornamento.

Komuninės taurelė gana masyvi, aukšta, bet jos proporcijos dera prie kitų indo dalių. Plačiu dugnu, tolygiai platėjanti, nedideliu, staigiai atlenktu krašteliu. Komuninės dangtelis panašiai kaip ir pėda profiliuotas, paapvalintomis pakopomis. Viršuje jis užbaigtas gretasienio formos elementu su trimis Maltos kryžiais. Lietuvos auksakalystėje neįprasta, kad dangtelio šonai ir viršus būtų užbaigtas tokia kompozija. Komuninės dangtelio puošmena turi heraldinę reikšmę: prie stačiakampio gretasienio formos pritvirtinti trys Maltos kryželiai yra Degučių bažnyčios fundatoriaus Tado Bilevičiaus giminės herbas⁵⁹ „Mogila“. Toks tūrinis herbo komponavimas ant komuninės dangtelio – retas reiškinys Lietuvoje. Fundatorių herbai dažniau buvo įterpiami tarp liturginio indo ornamentų pėdoje ar kokioje nors kitoje ne tokioje matomoje vietoje, norint įamžinti indą paaukojusį asmenį.

Relikvijoriai. Pirmą kartą relikvijoriai Degučių bažnyčioje minimi 1927 m. inventoriuje⁶⁰. Jame apibūdinami du relikvijoriai – pacifikalas⁶¹ su šv. Kryžiaus medžio relikvija ir kryžius su šv. Vincento Ferero relikvija. Kiek žinoma, iki tol relikvijorių Degučių bažnyčioje nebūta. Degučių bažnyčios liturginių indų komplektas nesikeitė iki 1870 m. Jame buvo trys kielikai su patenomis, komuninė ir monstrancija. 1870–1927 m. įsigyta dar vienas kielikas, nauja komuninė, nauja monstrancija ir du relikvijoriai.

Dabar šv. Kryžiaus relikvija įstatyta į XVIII a. trečiuoju ketvirčiu datuojamą relikvijorių. Greičiausia XX a. viduryje šis relikvijorius buvo perdarytas iš senosios Degučių bažnyčios monstrancijos, nes relikvijos dėtuvė yra nauja, pagaminta XX a. Relikvijorius monstrancijos pavidalo (aukštis – 41, glorijs – 24 × 20, pėda – 15,6 × 20 cm). Jo pėda ir kojelė sunerti ant strypo, prie kojelės pritvirtinta glorijs. Pėda ovalaus plano, stipriai išgaubta, pereinanti į liekną kojelę. Ji dekoruota lygiame fone horeljefu kalstytu rokocinio riesčių ir rokailių ornamentu. Tokie rokociniai elementai Lietuvoje išivyravo nuo XVIII a. vidurio. Pėdos įvorę dengia pasuktas lambrekenas. Įmantrios vazos pavidalo kojelė teikia indui ekspresyvumo. Relikvijoriaus glorijs dvipusė, artimos ovalui formos, abi pusės dekoruotos beveik identiškai. Glorijos centre yra relikvijos dėtuvė, ją supa karpytų spindulių ir asimetriškas rokailinių vainikas. Toks auksinių spindulių ir sidabrinis rokailių naudojimas

⁵⁹ Gajl T. *Herby szlacheckie Rzeczypospolitej obojga narodów*, Gdańsk, 2003, p. 145.

⁶⁰ 1927 m. Degučių bažnyčios inventorius, LVIA, f. 669, ap. 48, b. 215, l. 4.

⁶¹ *Pacifikalas* – kryžiaus ar monstrancijos pavidalo relikvijorius, duodamas bučiuoti tikintiesiems.

yra efektingas. Jis sukuria prabangos išpūdį. Spindulių gloriija monstrancijose Vakarų Europoje atsirado apie XV a., XVI a. Katalikų bažnyčios jau buvo rekomenduojama, o nuo XVII a. labiausiai paplito⁶². Monstrancijoje atskleidžiama soliarinė krikščionybės simbolika, kuri siejama su Naujojo Testamento šviesa, Prisikėlimo paslaptimi, Jėzaus invokacijomis⁶³.

Degučių bažnyčios relikvijorius – puikus barokinės lietuviškosios auksakalystės pavyzdys. Kaip ir komuninė, buvusi monstrancija liudija auksakalystės amato suklestėjimą Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, taip pat jo plitimą į provinciją, kur susiformavo savita barokinės auksakalystės atmaina. Relikvijoriaus būklė gana gera, tik keliose vietose matyti metalo įtrūkimų. Spėjama, kad tas pats meistras sukūrė monstrancijos-relikvijoriaus pėdą, saugomą Krakių šv. apaštalo evangelisto Mato bažnyčioje⁶⁴.

Antrasis relikvijorius – kryžius su šv. Vincento Ferero relikvija. Jį 1877 m. paaukojo Juodžių (Judžių) kaimas. Tai liudija įrašas relikvijoriaus pėdos pakopos viršuje. Įrašas skelbia: „1877 m Istejgie soda Judzin.“ Relikvijorius pagamintas Varšuvoje Juzefo Fražė (Józef Fraget, 1797–1867) metalo dirbinių fabrike. Ši firma įsteigta 1824 m. brolių Fražė, tačiau tikroju fabriko kūrėju ir savininku laikomas Juzefas Fražė, vadovavęs firmai nuo 1827 m. iki mirties (1867 m.). Fražė įkurtas plakiruotų dirbinių fabrikas gyvavo daugiau nei šimtą metų. Jo veiklą nutraukė Antrasis pasaulinis karas 1939 m.⁶⁵ Fabrikas gamino įvairios paskirties daiktus – nuo stalo įrankių iki liturginės paskirties reikmenų.

Relikvijoriaus (II) (aukštis – 33,5, plotis – 17 cm) pėda dvipakopė, išgaubta, ovaliu pagrindu. Pakopos glotnios, nedekoruotos, paįvairintos profiliavimu. Kojelė lengvai barokizuotų formų, išmaugų padalyta į dvi dalis. Lotyniškojo plano kryžius juodas. Prie jo averse pritvirtinta lieta geltono metalo Nukryžiuotojo skulptūra, po juo – Adomo kaukolė. Kryžiaus šakų susikirtime įtvirtinti taip pat geltono metalo spinduliai. Kryžiaus reverse ties kryžiaus šakų susikirtimu pritvirtinta šv. Vincento Ferero relikvijos dėtūvė. Ji apvali, puošta bydermejerio stiliaus rožių vainiko rėmeliu, išklota raudonu audeklu. Viduje yra stiklinė relikvijos kapsulė. Po stiklu relikvija pritvirtinta prie meniškai išpuoštos medžiagos. Baltos medžiagos juostelėje lotyniškai įrašyta: „S Vincentu / Ferreri“. Šv. Vincentas Ferreras gimė Valensijoje (Ispanija). Mirė 1682 m. Salamankos mieste. Buvo dominikonų ordino vienuolis, teologas, tomistas. Jam buvo paskirtas Didysis Degučių bažnyčios altorius.

Tame pačiame Fražė fabrike pagamintas ir Degučių bažnyčios ampulių rinkinys. Tokios ampulės Fražė fabrike buvo gaminamos 1851–1859 m.⁶⁶ Bažnyčioje išliko abi komplekto ampulės. Jos yra ašotėlio pavidalo, su puošnia neobarokine rankenėle. Ties plačiausia vieta ašotėlis graviruotas giljošravimo technika. Akivaizdu, kad graviruojant raides ašotėliai buvo sumaišyti. Vyno ašotėlis graviruotas nendrių ornamentu, vandens – vynuogių lapų. Viename jų graviruota A raidė (lot. *Aqua*) rodo, kad indas skirtas vandeniui, kitame graviruota V rai-

⁶² Vasiliūnienė D. Lietuvos sakralinė auksakalystė, *Lietuvos sakralinė dailė*, Vilnius, 2007, t. 4, kn. 2 (Pavieniai metalo dirbiniai), p. 79.

⁶³ *Ten pat.*

⁶⁴ Valinčiūtė R. I. Relikvijorius (buvusi monstrancija), *Lietuvos sakralinė dailė. XI–XX a. pradžia, Auksakalystė XIII–XX a.*, Vilnius, 2007, t. 4, kn. 2 (Pavieniai metalo dirbiniai), p. 131–132.

⁶⁵ Paprocka J. *Srebra i patery firmy Józef Fraget*, Warszawa, 1992, p. 13–29.

⁶⁶ *Ten pat.*, p. 86.

dė (lot. *Vinum*) byloja apie jo paskirtį vynui. 1860–1896 m. tame pat Fražė fabrike buvo gaminamos tokios sidabrinės lignonų patenos, kurių viena saugoma Degučių bažnyčioje. Ji yra tradicinės sandaros – centre nedidelė dangteliu uždaroma kapsulė. Dangtelio viršuje išgraviruotas kryželis. Bažnyčioje išliko santūraus dekoru aliejui skirtas indelis. Jo dangtelio kraštai profiliuoti, viršuje išgraviruotas panašus kaip patenoje kryželis.

XIX a. pab.–XX a. pradžioje Degučių bažnyčia įgijo ketvirtąjį kieliką. Tai istorizmo stiliaus, tradicinės sandaros liturginis indas, pagamintas Rusijoje Vasilijaus Sikačiovo (Сикачев) fabrike. Kieliko pėda apskrito plano, profiliuotu pakraščiu, puošta šešialape graviruota rozete, kurios vidus užpildytas vingriais augaliniais ornamentais. Kojelė išstęsto cilindro pavidalo, su profiliuotu disko pavidalo nodusu. Taurelė nupjauto kūgio formos, puošta graviruota neogotikine arkadėle. Taurelės viršuje, išorėje įkalti meistro inicialai BC, Rusijos imperijos prabos įkalas – moters galvutė ovale su skaičiumi 84 ir Maskvos miesto simboliu, graikiška Δ raide.

Degučių bažnyčios kielikas (IV) – vertingas Rusijos auksakalystės dirbtuvių kūrinys, skirtas katalikų liturgijos reikmėms. XX a. pradžioje Lietuvoje vyravo Varšuvoje ir Vilniuje pagaminti liturginiai indai, Rusijos auksakalių dirbinių žinoma mažai. XX a. ketvirtajame dešimtmetyje buvo įgyta dar vienas Kauno bažnytinių reikmenų dirbtuvėse gamintas kielikas.

XIX a. liturginius indus, kaip ir rūbus, pradėta gaminti masiškai. Aukščiau aptartieji XIX a.–XX a. pr. Degučių bažnyčios indai priklauso būtent tokiai produkcijai. Kaip ir liturginių rūbų pramonėje, taip ir indų gamybinių procesų raida lėmė naujas liturginių indų pasiūlos galimybes. Smarkiai krito jų kainos, todėl XIX a. antrojoje pusėje jau kiekviena parapija galėjo įsigyti pigių, bažnytinius reikalavimus atitinkančių indų.

Pagal liturginių indų kiekį Degučių bažnyčią taip pat galima priskirti prie neturtingų Lietuvos bažnyčių. Jose būdavo tik būtiniausi reikmenys – monstrancija, 1–3 kielikai, komuninė. Antai 1816–1819 m. Simno bažnyčios inventoriuose minima taip pat viena monstrancija, komuninė, trys kielikai⁶⁷. Vėliau šioje bažnyčioje, kaip ir Degučių, liturginių indų skaičius kiek išaugo. 1863 m. joje jau buvo 4 kielikai, 2 komuninės⁶⁸, o 1873 m. – 2 monstrancijos ir 3 komuninės⁶⁹. Panaši situacija 1806–1849 m. buvo ir Kaimelio (Šakių r.) bažnyčioje. Čia inventoriuose minima 1 monstrancija, 1 komuninė, 1 kielikas⁷⁰. Turtingesnėse bažnyčiose būdavo po 2 komunines, 2 monstrancijas, 4–9 kielikus. Pavyzdžiui, Kudirkos Naumiesčio bažnyčioje 1830–1855 m. buvo 1 monstrancija, 2 komuninės, 9 kielikai, 8 patenos⁷¹. O turtinga Griškabūdžio (Šakių r.) bažnyčia iki šių dienų išsaugojo įvairaus laikotarpio 8 kielikus, 4 komunines, 2 monstrancijas, 2 relikvijorius.

Išvados. Pagal Degučių bažnyčios inventoriuose ir vizitacijų aktuose minimus liturginių indų ir rūbų skaičius ši bažnyčia priskirtina neturtingoms Lietuvos bažnyčioms. Tą paliudija ir litur-

⁶⁷ 1816 ir 1819 m. Simno bažnyčios inventoriai, *Simno bažnyčios archyvas*, lapai nenumėruoti.

⁶⁸ 1863 m. Simno bažnyčios inventorius, *Simno bažnyčios archyvas*, lapai nenumėruoti.

⁶⁹ 1863 m. Simno bažnyčios inventorius, *Simno bažnyčios archyvas*, lapai nenumėruoti.

⁷⁰ 1804, 1826, 1849 m. Kaimelio bažnyčios inventoriai, *Kaimelio bažnyčios archyvas*, lapai nenumėruoti.

⁷¹ 1830 m. Kudirkos Naumiesčio bažnyčios inventorius, *Ar. Ėm. I 611*, l. 1–9; 1855 m. Kudirkos Naumiesčio bažnyčios inventorius, *Ar. Ėm. I 613*, l. 1–7.

ginių rūbų audiniai. Išlikusieji Degučių maldos namų liturginiai rūbai (3 kapos) žymi vėlyvąją bažnytinės tekstilės periodą ir yra masinės produkcijos gaminiai. Tačiau, nepaisant to, jie turi istorinę vertę.

Degučių tikintieji ir bažnyčių aptarnavusieji kunigai ir sovietmečiu išsaugojo bažnytinius liturginius reikmenis. Iki pat šių dienų rinkinio pagrindą sudaro penki kielikai, komuninė, monstrancija, du relikvijoriai, ligonių patena. Per šimtmečius susiformavęs Degučių bažnyčios liturginių indų komplektas atspindi ne tik parapijos istoriją, jos turtinę padėtį, bet ir taikomios dailės raidą Lietuvoje, reprezentuoja skirtingų laikotarpių stilistines formas.

Straipsnio rankraštis įteiktas 2008 03 17, serijos „Lietuvos valsčiai“ Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslo darbų komisijos įvertintas 2009 04 29, skelbti parengtas 2010 03 08. Straipsnis numatomas spausdinti „Lietuvos valsčių“ serijos monografijoje „Žemaičių Naumiestis“ (vyr. redaktorius ir sudarytojas dr. *Zigmas Malinauskas*).

Straipsnio kalbos redaktorius *Albinas Masaitis*, korektorė *Rasa Kašėtienė*, anglų k. redaktorius, vertėjas *Aloyzas Pranas Knabikas*.

Straipsnio priedai, skelbiami atskirai (tam skirtuose leidinio skyriuose):

1. Straipsnio santraukos lietuvių ir anglų kalbomis.
2. Žinios apie autorių.

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data) .

1 pav. Kapos (III) sągtys. Než. dirbtuvė.
XX a. 1–2 dešimtmetis. 2004 m.

2 pav. Kielikas (II). Než. dirbtuvė.
Lietuva. XVIII a. III ketv.

3 pav. Komuninė. Než. dirbtuvė.
Lietuva. XVIII a. III ketv.

4 pav. Bilevičių herbas.

Iš kn: *Herby szlacheckie Rzeczypospolitej obojga narodów*. Gdańsk, 2003, p. 145

5 pav. Relikvijorius (I). Než. dirbtuvė.
Lietuva. XVIII a. III ketv.

6 pav. Relikvijorius (II). Fražė (Fraget)
firma. Lenkija. Apie 1877 m.

7 pav. Kielikas (IV). Vasilijaus Sikačiovo fabrikas. Rusija. XIX a. pab.

8 pav. Ampulė vynui. Fražė (Fraget) firma. Lenkija. 1851–1859 m.

9 pav. Ligonių patena. Fražė (Fraget) firma. Lenkija. 1860–1896 m.

2003 m. V. Balčyčio nuotraukos

© Skelbiant ar bet koku būdu panaudojant bet kurį svetainės www.llt.lt tekstą ar jo dalį kartu su juo privaloma skelbti interneto svetainės „Lietuvos lokaliniai tyrimai. www.llt.lt“ visą nesutrumpintą pavadinimą, tomo (darbo) sutartinį kodinį pavadinimą, straipsnio autorių, straipsnio pavadinimą, „Lietuvos valsčių“ serijos ir monografijos, kuriai straipsnis parašytas, pavadinimus bei straipsnio pirmojo paskelbimo serijos monografijoje ir jo paskelbimo svetainėje www.llt.lt datas (jei šios datos sutampa, skelbiama viena – paskelbimo svetainėje www.llt.lt data) .